

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-390-6-68>

ПРО УКРАЇНСЬКУ МУЗИКУ ЯК СВІТОГЛЯДНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОГО КОДУ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ (ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ)

Борисова С. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету виконавського мистецтва та музикознавства*

Литвинов О. М.

*доктор юридичних наук,
кандидат філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних та музично-інноваційних дисциплін
Київська муніципальна академія музики імені Р. М. Глієра
м. Київ, Україна*

Проблеми світоглядного рівня в сучасних умовах є принциповими з міркувань насамперед культурно-історичного та інформаційно-політичного контекстів, де питання формування національної свідомості залишаються актуальними не тільки для представників старших поколінь, а й стосується дітей і молоді, тобто тих шарів населення країни, для яких процес набуття освіти є основним видом діяльності. Така принципіальність ґрунтується на категоріях засадничого значення, що є обумовленим сучасними умовами війни екзистенційного характеру як питання життя і смерті (на рівнях від особистісного до національного). Йдеться про зіткнення цивілізацій як певних ареалів культур: тих, що намагаються законсервувати минуле, з такими, що зорієнтовані на нове, що може визначитися також як змагання за свободу і справедливість у світоглядних координатах західної гуманістичної культури проти агресивних і злочинних по суті спроб «людей минулого» здійснювати це намагання навіть у найжорстокіший спосіб [1].

Тоді світоглядні питання конкретизуються в низці понять, серед яких одним з ключових слід вважати поняття «культурного коду» як сукупність символів і наративів, на які завжди орієнтується будь-яка людина в своїх діях. У лінгвістичній і філософській традиції маємо

розуміння й тлумачення його як конкретної форми (Р. Барт), або структури (У. Еко), або поєднання чи то навіть такого собі концентрату мудрості – Софійності (С. Кримський) у значною мірою термінологічному збігові з «архетипом». Втім, культурно обумовленою ця структура мислення залишається завжди, оскільки не може не спиратися на етнонаціональне. Тоді цей шар сприйняття світу і, відповідно, мислення, природно включає в себе, а часто робить переважаючим, саме художньо-образний, тобто міфологічний шар, що відразу залучає як значущі і навіть визначальні ті складові, що безпосередньо апелюють до більш широкого, тобто антропологічного контексту взаємодії зі світом. Звідси культурне як людське, а значить штучне, таке, що є створеним самою людиною, стає інструментом в найширшому значенні цього слова.

Таким чином, ми виходимо на купу питань, що стосуються взаємодії людини і світу, включаючи й взаємодію самих людей, коли йдеться про транслявання спадковості як передавання знань і досвіду майбутнім поколінням. Констатація цього вказує на багатогранність узаного інструменту та, зважаючи на його вплив, що наближається до тотальності, вимагає відповідного свідомого використання. Про таке його значення, причому саме художньо-образної складової, говорили не тільки, наприклад, засновники світових релігій, й інші видатні мислителі, зокрема хрестоматійно відомими є положення Аристотеля, який наголошував у своїй «Політиці» на значущості музики – музичних ладів – у справі громадянського виховання дітей.

Такий образний ряд стає основою культурного коду або життя як культури (Р. Барт), а це формує світоглядні орієнтири та відповідні переконання. Особливістю такого процесу є, по-перше, його фактична наявність у будь-якої людини, по-друге, формування переважно в дитячому та підлітковому віці, і, по-третє (і це є головним у світоглядному сенсі), його вплив на все наступне життя людини, іншими словами, його незмінність (бо переорієнтація в культурних орієнтирах, що спираються на переважно чуттєву сферу особистості, потребує великого напруження інтелектуального, про що як про явище масове говорити підстав немає).

Звідси стає зрозумілою не тільки значущість, а й необхідність використання художньої, зокрема музичної складової формування культурного коду у вигляді системи координат як еталонів культури або структур мислення, смислів, поєднаних в сигналі (У. Еко), що втілюються в принципах розуміння світу – світогляді.

Такі та пов'язані з ними питання розглядалося авторами цього тексту в педагогічному аспекті [2], аспектах методологічному [3] та правовому [4] з відповідними пропозиціями та спробами втілення їх у педагогічний процес закладів освіти різного рівня. Здійснювалися також деякі культурологічні вимірювання (бо культура то є завжди комунікація) соціологічної спрямованості методами споглядання-спостереження, аналізу тощо,

включаючи й порівняльний аналіз освітянського процесу та інформаційно-розважальної сфери росії та України, що лише підтверджувало актуальність зазначеної проблеми. Одним з висновків може бути такий, що в інформаційному просторі (а йдеться особливо про сьогодні з причин домінування цього типу взаємодії: живемо в «інформаційному суспільстві» та ще й в «інформаційний період» тощо) слід говорити не тільки про російську мову як спосіб впливу на свідомість, ще й через надідеологізовану культурницьку та спотворену історичну складову, а й про насичення цього простору інтонаційним як таким, що поєднує чуттєве з інтелектуальним, образне з понятійним тощо, тобто діє на підсвідомість людини цілодобово і всюди, оскільки ми живемо в світі, де музика – читай: інтонація – супроводжує всі сфери життя.

Тут актуалізується ще одна проблема нашого життя: так звана «п'ята колона», наявність якої заперечувати немає підстав, але знову питанням стає не тільки і не стільки кількість «рускоязичних» (з метою «захисту» яких на нас летять сотні ракет, тисячі снарядів і мільйони куль – кожен день!) пенсіонерів, а й величезна кількість «тако-само-язичних» дітей і людей молодого віку (виходимо з того, що мова – не тільки «спосіб спілкування», а й спосіб мислення і буття, якщо взяти до уваги саме культурологічний аспект проблеми). Втім є підстави стверджувати про те, що головним в цьому є питання саме інтонаційне, що однозначно підкреслює особливу значущість всієї проблеми в цілому. Музика, що супроводжує людину все життя і кожен день (тут вербальна складова часто лише доповнює той вплив, про який йдеться) є тією справжньою проблемою впливу на формування культурного коду або культурного архетипу (якщо за С. Кримським), яка потребує і виокремлення, і вирішення.

Таким чином, культуротворча спрямованість педагогічного процесу із апеляцією до архетипичних проявів етнонаціонального в світоглядних орієнтирах в інтонаційній сфері буття в цілому і взаємодії людей зокрема виглядає доволі прозорою, навіть очевидною. Слід мабуть лише уточнити й методологічні засади як шлях формування вже самих способів реалізації такого плану дій, що має спиратися на рух від архетипу як більш загального та вже історично стійкого, до культурного коду як більш індивідуалізованого. Причому, якщо конкретизувати, то йдеться не тільки про уроки і в цілому заняття з музики, а й музичне оформлення освітянського простору (точніше часопростору – хронотопу), де відповідні до вікових та інших характеристик відбувається відбір відповідного художнього – він же навчальний або фоновий тощо – матеріалу. Тому природним буде таке оформлення здійснювати на початкових етапах освітянського процесу (дошкільний, молодші класи школи) з використанням народних мелодій (пісень і танків), а також творів українських композиторів для дітей. Методичні питання в таких випадках є вже сферою творчості вчителів і вихователів, оскільки за умов розуміння відповіді на питання «чому?» («чому це є необхідністю в змісті навчального процесу?») питання

«що?», «де?», «коли?» і «як?» стають вже суто втіленням можливостей педагогічних технологій.

Підготовка фахівців з педагогічною кваліфікацією потребує звернення до вже конкретних шарів національного музичного мистецтва, де залучення творів української музики може спиратися на різні більш конкретні підходи вже методичного змісту. Так, особливу увагу цим питанням мають приділяти в процесі підготовки вчителів-музикантів як спеціалізованих музичних шкіл або шкіл мистецтва, так і викладачів музики закладів початкової та середньої освіти. Однак посиленням цієї тези є пропозиція використання творів української музики (причому не тільки музики народної та музики для дітей, а й творів інших форм і жанрів, чим є дуже багатою наша музична історія) на заняттях з інших навчальних дисциплін, і не тільки дотичних до художньо-естетичного циклу, а також у перервах між заняттями, оформленням заходів або їх частин (фрагментів), релаксації тощо.

Для представників педагогічного корпусу, які представляють різні (бажано, щоб це були всі) рівні освіти, це будуть два головні завдання. Перше. Це визначення та втілення історико-фактологічних та конкретно-сюжетних підстав для втілення музичного оформлення занять або їх частин творами (фрагментами творів) української музики. Друге. Це пошуки відповідних творів для такого використання в педагогічній практиці. Окремим питанням та, відповідно, завданням може бути пошуки візуального ряду такого музичного оформлення.

Експериментальна робота та практичне втілення цих положень і завдань показало позитивні результати такої роботи та підтвердило необхідність її подальшого продовження.

Література:

1. Литвинов О. Про культурний код росіянина як міжнародного злочинця (спроба емпатичного наближення до осягнення світогляду представників «російського світу»). *Кримінологічні дослідження: зб. наук. праць Івано-Франківськ: РВВ Дон. універ. внутр. справ, 2023. Вип. 13. Міжнародні злочини Російської Федерації на території України.* С. 27-41.
2. Борисова С. В. Використання творів українських композиторів для дітей у професійній підготовці майбутніх учителів музики. *Освіта Донбасу.* 2004. № 1 (102). С. 109-113.
3. Борисова С. В., Литвинов О. М. Зіткнення цивілізаційних цінностей у процесі національної самоідентифікації як проблема освіти та суспільного розвитку (методологічні аспекти). *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка.* 2006. № 8 (103). Ч. I. С. 23-30.
4. Борисова С. В., Литвинов О. М. Національна самосвідомість і права дітей (до постановки педагогічної проблеми в правовій площині). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ.* 2007. Спец. випуск № 3. Ч. 4. С. 122-131.